

mud Bey'in torunlarından bazı beylerin idaresine geçti. Nitekim bunlardan Lutfi Bey, Memlûk sultanının Rodos üzerine gönderdiği donanmaya iki kadırga ile katılmıştır. Ancak hareketin başarısızlıkla sonuçlanması, Lutfi Bey'i Kıbrıs üzerine yapmak istediği seferden vazgeçirdi (1444). Daha sonra Karamanlılar'ın saldırısı karşısında Kıbrıs Kralı II. Jean ile bir dostluk ve ticaret anlaşması yapan (1450) Lutfi Bey, diğer taraftan da Osmanlılar'a yanaşmaya çalıştı. Bu iyi münasebetlere rağmen Kıbrıslılar'ın Alâiye halkından bir kısmına kötü davranması, Lutfi Bey'in bazı Türk beyleriyle ittifak ederek Kıbrıs'a saldırmaya karar vermesine sebep oldu (1453). Fakat Kral II. Jean'ın gerek Rodos'tan yardım alması gerekse Memlûk sultanına şikâyetinde bulunması, onu bu teşebbüsünden vazgeçirdi. Lutfi Bey muhtemelen 1461 yılında ölünce yerine Kılıcarıslan geçti. Onun zamanında Alâiye, Fâtih Sultan Mehmed'in emriyle Karaman'a gönderilen Gedik Ahmed Paşa tarafından kuşatıldı; Kılıcarıslan da şehri teslim mecbur kaldı (1471). İstanbul'a getirilen Kılıcarıslan'a Gümölcine sancağı **dirlik*** olarak verildi; ancak o burayı beğenmeyerek önce Mısır'a kaçtı, oradan da Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına giderken yolda öldü.

Alâiye daha önceki devirlerde olduğu gibi beylik döneminde de canlı bir ticaret merkezi olma özelliğini korumuştur. Nitekim Mısır, Kıbrıs, Suriye, Rodos ve Cenevizli tüccarların Antalya'dan sonra uğradıkları en büyük pazar yeri durumunda idi. İbn Battûta'ya göre buradan Mısır'a gönderilen kereste, ihracat içinde önemli bir yer tutuyordu. Şehirde ayrıca gemi inşa tezgâhları da bulunuyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 311; İbn Fazlulah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-beşâr* (nşr. Fr. Taeschner), Leipzig 1929, s. 23, 49; Münecimbaşı, *Câmi'u'd-düvel*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3172, II, vr. 133*; H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (trc. Râgıb Hulûsi), İstanbul 1928, s. 261; S. Runciman, *A History of the Crusades*, London 1965, III, 452; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 92, 93-95; a.m.f., *Osmanlı Tarihi*, II, 90-92; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 336-337; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, I, 610-611, 614; Mükrimin Halil Yınanç, "Alâiye", *İA*, I, 286-289; Fr. Taeschner, "Alanya", *El²* (İng.), I, 354-355.

ERDOĞAN MERÇİL

ALÂİYYE

(العَلَايِيَّة)

Hindistan Nakşibendiliğinin Ebü'l-Alâ el-Ekberâbâdî'ye (ö. 1061/1651) nisbet edilen en önemli şubelerinden biri.

Tarikatın kurucusu Ebü'l-Alâ b. Ebü'l-Vefâ el-Ekberâbâdî 990'da (1582) Lahor civarında bir köyde doğdu. Semerkant'tan Hindistan'a göç eden bir ailenin oğlu olup soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından Ubeydullah Ahrâr'a ulaşır. Küçük yaşta babası Ebü'l-Vefâ'yı ve dedesi Abdüsselâm'ı kaybettiğinden anne tarafından dedesi Feyzî b. Ebü'l-Feyz'in himayesinde yetişti ve iyi bir tahsil gördü. Vali olan dedesi vefat edince onun yerine geçti. Ekber Şah'ın güvenini kazandı. Daha sonra Ekber Şah'ın yerine geçen Cihangir'i tebrik etmek için Agra'ya gitti ve sultanın yakın dostları arasına girmeyi başardı. Ancak bir süre sonra sultanla arası açıldığı için Agra'dan ayrılarak Ecmîr'e gitti. Burada Şeyh Muînüddin'in türbesinde inzivaya çekildi. Amcası Abdullah Ahrârî'ye intisap ederek Nakşibendiyye hilâfeti aldı. Ahrârî kendisine semâ için de icâzet verdiği için Çiştîyye'nin ezkâr ve evrâdını Nakşibendiyye ezkâr ve evrâdı ile birleştirdi. Tarikatı Alâiyye adıyla meşhur oldu. Vefatından sonra oğulları Nûrul'alâ, Fezzullah ve Nûrullah ile Muhammed b. Ebû Saîd, Mün'im b. Emân ve Efdal b. Abdurrahman gibi halifeleri Alâiyye'yi Hindistan'da yaymışlardır. Alâiyye'nin kollarından Muhammediyye, Mün'imiyeye ve Efdaliyye, adı geçen bu halifelere nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye fi'l-Hind* (nşr. Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî), Dımaşk 1403/1983, s. 182-183; a.m.f., *Nüzhetü'l-havâîr*, V, 21-23, 337; VI, 375.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ALAK SÜRESİ

(سورة العلق)

Kur'an-ı Kerim'in doksan altıncı süresi.

Adını ikinci âyetinde geçen alak kelimesinden alan sürenin âyet sayısı, bazı farklı görüşler olmakla birlikte, on dokuzdur. Fasilası (ب ؤ ة ؤ ؤ م ؤ ق) harfleridir. Genellikle "kan pıhtısı" diye açıklanan alakın, döllenmiş hücrenin ana rahminde tutunan, yani embriyon safha-

sından önceki halini (nidation) ifade ettiğini söylemek mümkündür. "Oku" anlamına gelen ilk kelimesi ikra'dan dolayı İkra' adını da alan bu sürenin ilk beş âyeti Hz. Muhammed'e gelen ilâhî vahyin başlangıcını teşkil etmektedir. Alak süresinin Mekki sürelerden olduğu kesindir; ancak onun Kur'an'ın ilk nâzil olan süresi olduğu konusunda ihtilâf vardır. Bazı müfessirler ilk nâzil olan sürenin Müddessir, bazıları da Fâtîha olduğunu ileri sürmüşlerdir. Daha çok tercih edilen görüşe göre, Alak süresinin ilk beş âyeti Kur'an'ın ilk nâzil olan âyetleridir. Müddessir süresinin ilk âyetleri ile daha başka bazı âyetlerden sonra tam süre olarak ilk nâzil olan süre ise Fâtîha'dır.

Alak süresinin ilk beş âyetinin nüzülü hakkında Buhârî ile Müslim'in Hz. Âişe'den gelen rivayetlerine göre, Hz. Peygamber inzivaya çekilmeyi âdet ettiği Mekke ile Mina arasında bulunan Hira mağarasında iken, Ramazan ayının 27. Pazartesi gecesi tan yerinin ağarmaya başlamasından az önce ufukta nurdan bir şekil görmüş ve o zamana kadar hiç karşılaşmadığı bu nûrânî varlığın kendisine seslendiğini duymuştur. Resûl-i Ekrem olayı şöyle anlatır:

"O varlık bana Cebrâil olduğunu, Allah'ın beni peygamber seçtiğini ve bunu bildirmek için kendisini görevlendirdiğini söyledi. Bana **istincâ***'yı ve abdest almayı öğretti. Ben de temizlenip dönünce okumamı emretti. Kendisine okuma bilmediğimi söyledim. Beni kolları ara-

Muhakkak hattı ile yazılmış Alak süresi

sına alıp kuvvetle sıktı; sonra "Oku!" dedi. Ben yine, "Okuma bilmem" dedim. Beni tekrar kolları arasına aldı, kuvvetle sıktı ve "Oku!" diye tekrar etti. Ben yine "Okuma bilmem" dedim. Üçüncü defa kolları arasına alıp daha kuvvetlice sıktıktan sonra bıraktı ve şöyle dedi: 'Oku, yaratan rabbinin adıyla; insanı alaktan yaratan O'dur. Oku, rabbın nihayetsiz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğreten O'dur. İnsana bilmediğini öğreten O'dur.'" (Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 3; Müslim, "İmân", 252).

Sûrenin geri kalan on dört âyetinin çok daha sonra ve Ebû Cehil hakkında nâzil olduğu rivayet edilir.

Alak sûresi, vahiy bilgisinin insanı olgunlaştırmadaki önemini belirtmektedir. Buna göre yaratana tanımak, ilmin de dinin de temelini teşkil eder. İlk vahyin "oku" emriyle başlaması ve bu emrin beş kısa âyet içinde iki defa tekrar edilmesi, okumanın insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Birinci emrin yaratana, ikinci emrin ise kalem karinesiyle yaratılanları tanıma-ya işaret olduğu da söylenmiştir. Kur'an, insanın öteki canlılar arasındaki yerini belirlerken onun "mazhar-ı esmâ" (el-Bakara 2/31) kılındığını ve bu öğrenme özelliği ile onlardan ayrıldığını ifade eder. Bilgisiz olan ve biraz da zenginliğine güvenip şımaran kimsenin kolayca emir ve kuralları çiğnediği, bu sûrenin daha sonraki âyetlerinde bildirilir. İnsanın gerçek kurtuluşu ise Allah'a yakınlaşma çabasına bağlıdır. Bu da onun çevresine zarar veren kötü ve çirkin huylardan arınıp Allah'ın emirlerine itaat etmesiyle ve bu itaatın en belirgin ifadesi olan secde ile mümkündür. Sûrenin son âyeti buna işaret etmek üzere secde emrini ihtiva etmektedir; nitekim bu son âyette tilâvet secdesi vardır. Sûre, insanı hem başlangıç, hem sonuç bakımından bütün olarak ele almaktadır. İnsan olarak ya-

ratılmak bilmeyi, tanımayı, tanımak ise yaratana secde etmeyi gerektirir. Sûre bütünüyle, "Ben cinleri ve insanları yalnızca bana kulluk etsinler diye yaratım" (ez-Zâriyât 51/56) âyetinin açıklaması gibidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 3; Müslim, "İmân", 252; Taberî, *Tefsîr*, XXX, 161-166; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XXXI, 13-26; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 235-237; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 31-33; Elmallı, *Hak Dini*, VIII, 5942-5963; Maurice Bucaille, *Teurat, İnciller, Kur'an-ı Kerim ve Bilim* (trc. Suat Yıldırım), İzmir 1981, s. 295; G. T. M. Prinsloo, "The Composition and Interpretation of Sura 96", *Journal for Islamic Studies*, VII/9, South Africa 1987, s. 48-66.

EMİN IŞIK

ALÂKA

(اللاקה)

Tasavvuf ve Arap edebiyatında farklı anlamlarda kullanılan bir terim.

□ TASAVVUF. "İlgi; bir şeye gönül verme, bağlanma ve düşmanlık" gibi mânalara gelen alâka (çoğulu alâik) kelimesi, tasavvufta "koparılması öngörülen dünya bağı, insanları maddeye ve nefsin arzularına yönelten sebepler" anlamında kullanılmıştır. Bu bağlar teker teker kesilmedikçe veya tamamen koparılıp atılmadıkça (kat'ı alâik) tam mânasıyla Allah'a yönelmek ve vuslata ermek mümkün değildir. Serrâc, alâkayı "kulu bağlayan ve onu meşgul ederek Allah'tan koparan bağlar" diye tarif etmiştir. Vesâit denilen sebepler insanı Allah'a yaklaştırdığı halde alâik insanı O'ndan uzaklaştırır. "Dünya alâkaları" adı verilen bağlar makam ve mevki hırsı, mal sevgisi, şehvet ve şöhrat gibi bencil duygu ve isteklerdir. Ayrıca eş, evlât, hısım ve soy gibi bağlara "nesebî alâkalar" denir. "Eşlerinizden ve çocuklarınız-

dan size düşman olanlar vardır; onlardan sakının... Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için fitnedir" (et-Tegâbün 64/14-15) meâlindeki âyetlerde nesebe dayanan bu türlü alâkaların tehlikesine dikkat çekilmiştir. Bu durumu göz önüne alan birçok süfi nesebî alâkaların tehlikesinden korunmak için bekâr yaşamayı tercih etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma*^c, s. 438; Süleimî, *Tabakât*, s. 436; *Kuşeyrî Risâlesi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1981, s. 358, 453, 465, 476, 593, 601; Baklî, *Şerh-i Şaḥiyyât*, s. 616; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Fevâ'id*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), s. 154.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ ARAP EDEBİYATI. Arap edebiyatında alâka, bir kelimeyi gerçek anlamından başka bir anlamda (mecaz) kullanırken dayanılan sebebe denir (bk. MECAZ).

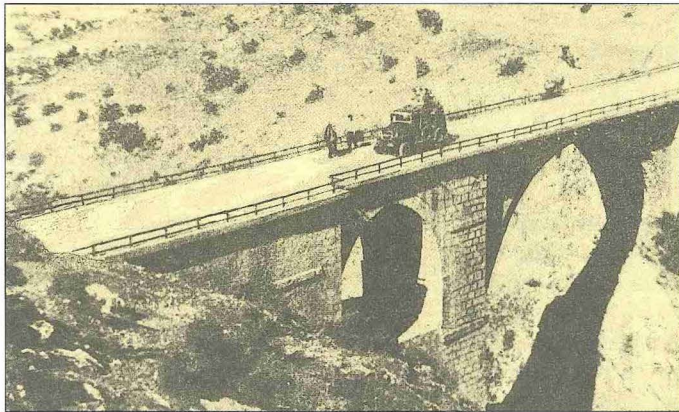
ALAKÖPRÜ

Ermenek-Anamur yolunda, Göksu üzerinde

Karamanoğulları devrine ait bir köprü.

Köprü'nün inşasından sonra yakınında kurulan köy sebebiyle Görmel Köprüsü adıyla da anılan yapının müzeyyen bir çerçeve içindeki Arapça kitabesi her ne kadar 706 (1306-1307) tarihli olarak kabul edilirse de 780 yılına (1378-79) kadar çıkan değişik tarihler ileri sürenler de olmuştur. Kitâbede yaptırının adı Karamanoğlu Mahmud Bey'in oğlu Alâeddin Halil Bey olarak gösterildiğine göre, bu köprü Alâeddin Halil Bey'in on yedi yıl süren beyliği döneminde yapılmış olmalıdır. Karamanoğlu Mahmud Bey'in 707'de (1307-1308) ölümünden sonra oğulları Halil Bey ile İbrâhim Bey birlikte hüküm sürmüşler ve 733'ten (1332-33) sonra da Halil Bey bir süre tek başına beyliğin sahibi olmuştur. İkinci küçük bir kitâbede ise mimarın adının Yûsuf oğlu Süleyman olduğu kayıtlıdır.

Toroslar'ın dar ve iki yakası yüksek bir boğazında, iki kaya kitleleri arasına inşa edilen köprü 21 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğindedir. Muntazam işlenmiş kesme taşlardan yapılan Alaköprü'nün kayalar üstündeki küçük bir gözünden başka, akarsu üstünde gayet geniş ve muhteşem tek bir gözü vardır. Türk köprü mimarisinin çok başarılı örneklerinden olan bu değerli eserin ne yazık ki 1960'lı yıllarda bütün estetiğini bozacak biçimde üstü düzlenmiş, iki ucu 40 m. kadar uzatılmış ve tabanı da genişletilmek suretiyle modern bir hale sokulmuştur.

Alaköprü -
Ermenek /
Karaman